

УДК 301:085:371.398

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ СІМ'Ї"**В.М. Піча, О.М. Верхола**

Розглядаються особливості визначення поняття "життєвий цикл сім'ї". Особливу увагу приділено характеристиці послідовності вікових стадій і зміні вікових ролей людини протягом цілого життя та індивідуальному віковому розвитку. Розрахована на спеціалістів у галузі соціології сім'ї.

Рассматриваются особенности определения понятия "жизненный цикл семьи". Особое внимание уделяется характеристике последовательности возрастных стадий и изменению возрастных ролей человека на протяжении всей жизни, индивидуальному возрастному развитию. Рассчитана на специалистов в области социологии.

Сім'я в усі часи була і залишається найважливішим соціальним інститутом суспільства. Зміни, які відбуваються в сім'ї, змінюють її роль у суспільстві, впливають на його стан та розвиток. Тому кожне суспільство зацікавлене у стійкій, духовно та морально здоровій сім'ї.

Зміцнення устоїв сім'ї, шлюбно-сімейних відносин тісно пов'язане з оновленням нашого суспільства, духовним відродженням української нації, економічним і духовним поступом України.

Не останнє місце сьогодні посідають проблеми тривалості, стажу існування сім'ї, стадій і фаз сімейної життєдіяльності.

Перш ніж приступити до розгляду поняття "життєвий цикл сім'ї", слід нагадати, що сім'я є малою соціальною групою "природного" походження з низкою індивідуальних і соціальних функцій, має свою історію, протяжність у часі, сімейну динаміку, тобто послідовну та закономірну зміну різних етапів і станів.

Сімейною динамікою, з другого боку, вважається зміна одних сімейних подій іншими. Причому під подіями розуміються не мільйони повсякденних сімейних ситуацій, а найважливіші, значущі з них, що істотно впливають на зміни сімейної структури. Введення параметра тривалості (віку, стажу) шлюбу і сім'ї та зміни, що відбуваються в ній протягом її життя, привело до того, що поступово сформувалася концепція "сімейного циклу життя" чи "життєвого циклу сім'ї".

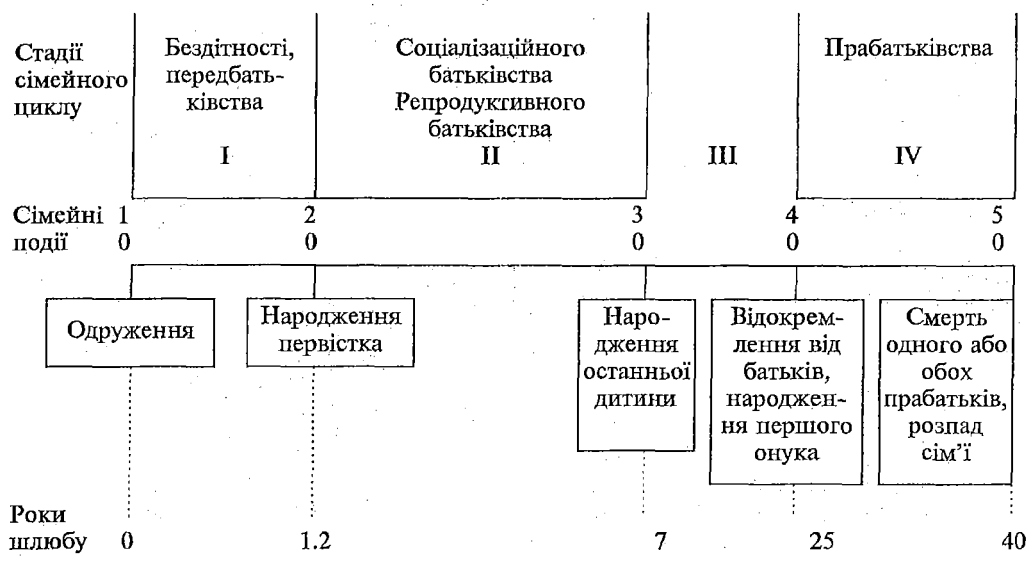
Варто зауважити, що слово "цикл" у даному випадку, можливо, є зайвим. Цикл виникає тільки у великій кількості, низці сімей, у процесі зміни поколінь, коли одні й ті ж стадії становлення, функціонування та розпаду сім'ї як соціально-психологічної цілості періодично повторюються в різних сім'ях. В окремо взятій сім'ї, як зазначалося вище, спостерігається послідовна зміна сімейних подій ("історія сім'ї", тому про цикл та циклічність можемо говорити лише умовно.

Термін "цикл сімейного життя" (на відміну від динаміки взаємовідносин членів сім'ї, швидких змін стану "сімейної атмосфери") краще застосовувати як характеристику тривалості існування сімейної спільноти. У вузькому сенсі правомірно, наприклад, говорити про "репродуктивний цикл", який характеризує повторюваність, циклічність таких подій, як coitus (статеві акти), зачаття та його запобігання, вагітність і її переривання.

В англійській літературі для характеристики послідовності вікових стадій і зміни вікових ролей людини протягом цілого її життя найчастіше використовується поняття "life course" ("курс життя"). Зустрічаємо навіть "соціологію курсу життя", яка походить від класичної праці У. Томаса та Ф. Знанецького "Польський селянин в Європі та Америці" (1918—1920). Відомими є дослідження Клаусена, Елдера, Рілли щодо наслідків календаря основних подій життя людини та сім'ї у контексті суспільних змін. Дослідження такого типу реалізуються або при допомозі лонгитюдного аналізу життя окремих сімей чи осіб, вивчення їхньої життєвої історії, а також ціннісних орієнтацій (у тому числі установок на терміни особистого життя) або шляхом аналізу життя цілих поколінь чи будь-яких когорт (сукупностей індивідів або сімей, що мають певну загальну для них усіх сімейну подію, яка відбулася в усіх в один і той же ж час, точніше, в один рік).

Історично склалося, що сімейні процеси, "розвиток сім'ї" розглядалися паралельно з індивідуальним віковим розвитком, у зв'язку з чим даний ізоморфізм індивідуального та сімейного циклів іноді вважається навіть обов'язковим атрибутом усіх праць з вивчення "курсу життя". Однак у межах даної концепції (що відома в соціології як дівелопменталістська) висувалися інші точки зору. Зокрема, думка щодо безперспективності перенесення даних індивідуального рівня на рівень сімейний. Більше того, редукція сімейного циклу життя до індивідуального рівня може відігравати роль індикатора кризи сім'ї на мікро- та макрорівні аналізу. Розробка схем сімейного циклу та відповідних сімейних структур є самостійним завданням соціології сім'ї.

ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ СІМ'І

Сімейний цикл визначається при допомозі стадій батьківства та починається з передбатьківства — періоду від одруження до народження первістка. Потім настає стадія репродуктивного батьківства — період між народженням першої й останньої дитини. Дана стадія частково перетинається (а у випадку єдиної дитини — повністю зникає). Із стадією соціалізаційного батьківства, тобто періодом від народження первістка до відокремлення від сім'ї (найчастіше через одруження) останньої дитини. Закінчується сімейний цикл стадією

прабатьківства — періодом від народження першого онука до смерті одного з прабатьків. Варто зазначити, що вищеподане стосується тільки так званого *повного циклу*. Звичайно, даний повний цикл у будь-який момент може стати неповним через випадання однієї з його стадій чи перериватися через розлучення або смерть одного з подружжя. Стадія репродуктивного батьківства складається з репродуктивного циклу. Він є послідовністю основних репродуктивних подій, що повторюються (coitus, зачаття, пологи). Репродуктивний процес людини складається з великої кількості репродуктивних циклів, що повторюються. Важливою характеристикою репродуктивного циклу є його цілісність: цикл є повним, якщо містить всі основні події, тобто повну послідовність "coitus—зачаття—пологи". Випадання одного з них робить цикл неповним. Це відбувається і через "природні" та фізіологічні причини, і через "свідоме" втручання в "природний" хід подій, тобто у випадку добровільної чи вимушеної абстиненції, застосування контрацепції чи штучного переривання вагітності.

Сімейний цикл може виділятися за різними основами та налічувати різне число фаз, що враховують усі можливі події в сім'ї (хвороби, розлучення, смерті і т.п.), а не тільки ті, про які вже йшлося. В залежності від підстав виділення стадій сімейного циклу та його змісту може змінюватися і сімейна структура, можуть виникати нові типи сімей і відповідно до них сімейні типології.

Отже, побудова реального сімейного життя за різними параметрами є складним і нагальним завданням.

Аналіз життєвих ліній сім'ї дозволяє скласти картину динаміки мільйонів українських сімей, що має велике наукове значення і є корисним у практичному плані. Ступінь редуції сімейного циклу до індивідуального дозволяє говорити про масштаби кризи сім'ї та про напрями розгортання даної кризи. Уже сьогодні за наявними фрагментарними даними можна говорити про скорочення шлюбності (зменшення потенціалу шлюбності) при відносно низькій, але збільшуваний частці фактичного співмешкання, особливо після розлучень, подальше зростання якого буде доводити крах цінностей шлюбу взагалі, а не лише довічного шлюбу.

Масова однодітність сімей, що свідчить про елімінування стадії репродуктивного батьківства та переважання "контрацептивно-абортного" батьківства, прив'язує сімейну соціалізацію до етапів подорослішання єдиної дитини та зводить її до монополії наставництва батьків при відсутності соціалізації в групі братів-сестер. Однодітна сім'я, яка початково націлена на швидке розлучення, і надалі сприятиме даній формі шлюбу, що максимально полегшує розлучення, тобто сприятиме фактичному шлюбу, співмешканню. Сімейний цикл при співмешканні починається від народження першої дитини та останньої дитини і завершується при переключенні хоча б одного з партнерів на інший шлюб після досягнення дитиною шкільного віку. Співмешкання зменшують соціалізаційний період кровних батьків при доповненні його "соціальним батьківством" співмешканців. Якою мірою для цього процесу чергування сексуальних партнерів та "примноження батьків" єдиної дитини правомірним є застосування поняття "сім'я", можна говорити, враховуючи швидкість девальвації сімейного стилю життя.